

Att motverka hemlöshet

Vad kan en kommun göra?

Länsstyrelserna

Detta är en uppdatering av foldern Motverka hemlöshet och underlätta inträdet på bostadsmarknaden från 2015. Den gjordes ursprungligen av länsstyrelserna gemensamt och publicerades av Länsstyrelsen Skåne. Handläggare från Länsstyrelsen i Skåne, Stockholm och Västra Götaland har gjort uppdateringar i den nya versionen som publiceras i mars 2024. Den är godkänd av samhällsbyggnadsnätverket och chefsforum för social hållbarhet.

Diarienummer: 851-33122-2022.

Om hemlöshet och osäkra boendeförhållanden

Tillgång till en bostad är en mänsklig rättighet och en förutsättning för ett gott liv. Trots detta finns det personer som lever i en situation av hemlöshet i nästan alla kommuner.

Hemlöshet förknippas ofta med någon som inte har tak över huvudet, men är en situation som kan se ut på olika sätt. Det är inte ett statistiskt läge att befinna sig i hemlöshet och personer som lever i en situation av hemlöshet är en heterogen grupp. Dessa personer har gemensamt att de helt saknar en bostad eller lever under mer eller mindre osäkra boendeförhållanden.

Hemlöshet och osäkra boendeförhållanden skapar otrygghet, sociala problem och ohälsa för grupper och individer. Särskilt allvarligt är det när barn och unga befinner sig i hemlöshet.

Socialstyrelsens senaste nationella kartläggning visar att fler än 27 000 personer över 18 år befann sig i en situation av hemlöshet 2023. Över 9 400 barn hade minst en förälder i en hemlöshetssituation och fler än 1 800 barn vistades helt eller delvis tillsammans med en förälder på akuta eller tillfälliga boenden vid mätningen. Antalet vuxna personer i situation 1, 2 och 4 har minskat och antalet vuxna personer i situation 3 har ökat nationellt jämfört med kartläggningen 2017. Hemlösheten är mest utbredd i Sveriges största städer och kommuner.¹

Under 2023 genomförde Kronofogden knappt 2 800 vräkningar. Det är en ökning med tio procent jämfört med 2022. Fler än 670 barn var med om att deras familj, eller en av deras föräldrar, vräktes under året.²

¹ Kartläggning av hemlösheten 2023 – Personer i hemlöshet i behov av socialtjänsten (socialstyrelsen.se)

² Antalet vräkningar har ökat med tio procent | Kronofogden

SOCIALSTYRELSENS DEFINITION AV HEMLÖSHET

Socialstyrelsen definierar hemlöshet utifrån fyra olika boendesituationer. Det handlar om personer över 18 år.

Situation 1 – Akut hemlöshet

Personer som är hänvisade till akutboende, härbärge, jourboende, skyddade boenden eller motsvarande (inkl. vandrarhem/hotell). Personer som sover utomhus, i offentliga lokaler, trappuppgång, garage, källare, tält, bil eller motsvarande.

Situation 2 – Institutionsvistelse och boende med stöd, ska lämna inom 3 mån utan bostad

En person är intagen/inskriven på kriminalvårdsanstalt/vård enligt LRV, familjehem, hem för vård och boende (HVB), SiS-institution, eller boende med stöd och ska friges/flytta inom 3 månader efter vecka 16 – utan att ha en egen bostad ordnad. Här ingår även personer som skulle flyttat, men som är kvar på grund av att de inte har någon bostad ordnad.

Situation 3 – Långsiktiga boendelösningar via socialtjänsten

Personer som bor i långsiktiga boendelösningar, enligt socialtjänstlagen (2001:453). Det gäller personer som bor i träningslägenhet, försökslägenhet, socialt kontrakt, kommunalt kontrakt, bostad först eller motsvarande. Det är boendelösningar med någon form av hyresavtal/kontrakt (ofta andrahandskontrakt) där boendet är förenat med tillsyn, särskilda villkor eller regler – med begränsad besittningsrätt.

Situation 4 – Eget ordnat kortsiktigt boende

En person bor ofrivilligt, tillfälligt och kontraktslöst hos kompisar, bekanta, familj eller släktingar. Här ingår även personer som tillfälligt (max 3 månader efter vecka 16) bor inneboende eller i andrahand hos privatperson. Den uppgiftslämnande verksamheten har haft kontakt med personen av detta skäl och vet att denna hemlöshetssituation gäller vecka 16.

I Socialstyrelsens kartläggning över hemlösheten 2023 ingår personer som befann sig i situation 1, 2 och 4 under vecka 16 (Socialstyrelsens enkätundersökning 2023) samt personer som befann sig i situation 3 i enlighet med svar i Boverkets bostadsmarknadsenkät 2023.

Därutöver finns personer och hushåll som inte finns med i Socialstyrelsens kartläggning. Antalet personer i själva kartläggningen betraktar Socialstyrelsen som ett minimum, då den inte fångar alla. Exempelvis synliggörs inte de personer som socialtjänsten inte hade kännedom om den aktuella perioden för mätningen. Det kan handla om personer som hamnat i denna situation vid annat tillfälle under året eller som av olika anledningar inte sökt hjälp hos socialtjänsten. Personer utan uppehållsrätt eller uppehållstillstånd i Sverige finns inte heller med i kartläggningen.

Hemlöshet beror både på individuella och strukturella orsaker. Individuella faktorer kan vara försörjningsproblem, beroende och missbruk, skulder, våld i nära relation eller psykisk och fysisk ohälsa. De strukturella faktorerna handlar om hur bostadsmarknaden fungerar genom utbud, boendekostnader och krav på bostadssökande för att kunna hyra eller köpa en bostad. Det påverkar hushåll med låga inkomster mest och det är framförallt personer som har låga inkomster som befinner sig i hemlöshet eller riskerar hamna i en sådan situation.

Ibland delas hemlösheten upp utifrån vad som orsakat den och det görs skillnad mellan social och strukturell hemlöshet. Social hemlöshet betyder att det finns en bakomliggande problematik som beroende eller psykisk ohälsa. Strukturell hemlöshet innebär att hushåll, utan social problematik, inte kan ta sig in på bostadsmarknaden på grund av exempelvis låga inkomster eller bristande förankring och kontakter.

Bostaden som rättighet och det offentliga ansvar

En bra bostad är avgörande för en människas tillvaro, hälsa, trygghet och förutsättningar i livet. Att det är viktigt bekräftas genom att Sverige skrivit på FN-konventioner om mänskliga rättigheter, som inkluderar rätten till bostad, samt att det i grundlagen anges att det allmänna särskilt ska trygga rätten till bostad. Samtidigt är rätten till bostad inte juridiskt utkrävbar för en individ. Lagar ger kommunerna skyldigheter och möjligheter att möta behov av bostad genom olika typer av insatser, från individuellt riktade akuta insatser till långsiktig planering av bostadsförsörjningen.

Den 1 januari 2020 blev barnkonventionen svensk lag. Det innebär att barnets bästa ska beaktas i alla beslut som rör barn och att barns rätt till en bostad har förstärkts ytterligare.

Socialtjänstens uppdrag

Kommunen har det yttersta ansvaret för att personer som bor i kommunen får den hjälp och stöd de behöver samt ansvar att ordna bostad för vissa grupper.³

I första hand har varje person en skyldighet att försörja sig själv och sin familj utifrån förmåga. Den som inte själv kan tillgodose sina behov, eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt, kan ha rätt till bistånd av socialnämnden. Genom biståndet ska det vara möjligt att nå en skälig levnadsnivå och stödet ska stärka möjligheter att leva ett självständigt liv.

Socialtjänstens möjliga insatser för att motverka hemlöshet går från förebyggande och uppsökande arbete samt information, råd och stöd för att söka bostad till vräkningsförebyggande arbete och boendeinsatser eller annat riktat stöd

till individer. Socialtjänstens strategiska arbete mot hemlöshet kan innehålla kartläggningar av hemlösheten inom kommunen och att aktivt vara med i samhällsplaneringen samt samverka med civilsamhället.

SOCIALTJÄNSTLAG (2001:453)

2 kap. Kommunens ansvar 1 §

Varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område, och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Detta innebär ingen inskränkning i det ansvar som vilar på andra huvudmän.

4 kap. Rätten till bistånd

1 § Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt. Den som inte kan försörja sig men som kan arbeta har rätt till försörjningsstöd enligt första stycket om han eller hon står till arbetsmarknadens förfogande, i vilket ingår att vid behov delta i kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare eller motsvarande utbildning vid folkhögskola. Om det finns godtagbara skäl har den enskilde rätt till försörjningsstöd även om han eller hon inte står till arbetsmarknadens förfogande.

Vid prövningen av behovet av bistånd för livsföringen i övrigt får hänsyn inte tas till den enskildes ekonomiska förhållanden om rätten att ta ut avgifter för biståndet regleras i 8 kap.

Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå. Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

³ Vissa äldre personer, vissa personer med funktionsnedsättning samt vissa hemlösa enligt Socialtjänstlag (2001:453) och vissa nyanlända enligt lagen (2016:38) om mottagande av vissa nyanlända invandrare för bosättning

Bostad först – en modell för personer med missbruk eller psykisk ohälsa

Inom socialtjänsten arbetar många kommuner med olika boendelösningar som kan liknas vid en boendetrappa för personer i en situation av hemlöshet som har missbruk eller psykisk ohälsa. För att få en bostad med ett eget kontrakt behöver personen avancera enligt olika krav och förväntningar på skötsamhet, drogfrihet eller störning. Det är inte ovanligt att exempelvis återfall i missbruk gör att personen faller tillbaka i trappan, så att det i praktiken blir en rundgång.

Bostad först är ett alternativt stöd kommuner kan ge i stället för boendetrappan. Den riktar sig till personer i en situation av hemlöshet på grund av social problematik. Idén bakom modellen är att den som saknar bostad, först behöver ha en bostad för att kunna ta itu med övriga problem. Individerna ska få ett förstahandskontrakt direkt och ha regelbunden kontakt med socialtjänsten och kopplas till ett stödteam som kan ge råd, stöd och behandling. I praktiken ger många kommuner som arbetar utifrån modellen ofta andrahandskontrakt där individen får ta över kontrak-

tet om allt går bra, utan exempelvis störningar. Det är också ofta få människor som omfattas i de kommuner som arbetar enligt modellen.

Ett av målen i den nationella hemlöshetsstrategin är att Bostad först bör införas nationellt. Socialstyrelsen har information om detta på sin webbplats och hanterar statliga bidrag om att införa modellen. Fler och fler kommuner intresserar sig för modellen och har sökt medel.

NATIONELL HEMLÖSHETSSTRATEGI

Den nationella hemlöshetsstrategin syftar till att minska antalet personer som befinner sig i hemlöshet och förebygga att människor hamnar i situationer av hemlöshet. I strategin anges fyra mål för att motverka hemlöshet:

Mål 1. Hemlöshet ska förebyggas

Mål 2. Ingen ska bo eller leva på gatan

Mål 3. Bostad först bör införas nationellt

Mål 4. Det sociala perspektivet i samhällsplaneringen ska stärkas.

Nationell hemlöshetsstrategi ska motverka hemlöshet - Regeringen.se

Långsiktiga lösningar behövs för personer i strukturell hemlöshet

En växande grupp i hemlöshet är individer och hushåll, utan social problematik, som inte har råd och möjlighet att få tillgång till bostad på den ordinarie bostadsmarknaden. I vissa kommuner påverkas det stöd socialtjänsten ger utifrån om hemlösheten kategoriseras som social eller strukturell.

Personer och hushåll i en situation av strukturell hemlöshet riskerar att falla mellan stolarna. Särskilt i kommuner som ger akuta och kortvariga boendeinsatser och samtidigt inte fångar in behovet av mer långsiktiga och permanenta boendelösningar i arbetet med bostadsförsörjning och samhällsplanering. Många aktörer efterlyser en tydligare nationell bostadspolitik för personer som har svårt att ta sig in på bostadsmarknaden, bland annat personer i strukturell hemlöshet.

Bostadsförsörjning – en kommunal kärnuppgift

Det är en kommunal kärnuppgift att skapa förutsättningar för alla i kommunen att leva i goda bostäder. Kommunen ska göra det genom att ta fram riktlinjer för bostadsförsörjningen och de ska antas av fullmäktige en gång per mandatperiod. Insatserna ska spänna över hela den kommunala verktygslådan. Fysisk planering och mark- och exploatering är en viktig del, men också allmännyttan genom byggande, förmedling, förturer och sociala kontrakt. Ett annat viktigt verktyg är samarbete med privata fastighetsägare för att få fram sociala kontrakt och ha dialog om exempelvis förmedling och vräkningsförebyggande arbete. Det är tydligt att bostadsförsörjning är ett offentligt ansvar. Men det är dock till stor del privata aktörer som äger och bygger bostäder. Själva marknaden uppstår i mötet mellan den som vill hyra eller köpa och den som vill hyra ut eller sälja.

LAG (2000:1383) OM KOMMUNERNAS BOSTADSFÖRSÖRJNINGANSVAR

1 § Varje kommun ska med riktlinjer planera för bostadsförsörjningen i kommunen. Syftet med planeringen ska vara att skapa förutsättningar för alla i kommunen att leva i goda bostäder och för att främja att ändamålsenliga åtgärder för bostadsförsörjningen förbereds och genomförs.

2 § Kommunens riktlinjer för bostadsförsörjningen ska minst innehålla följande uppgifter:

1. kommunens mål för bostadsbyggande och utveckling av bostadsbeståndet,
2. kommunens planerade insatser för att nå uppsatta mål, och
3. hur kommunen har tagit hänsyn till relevanta nationella och regionala mål, planer och program som är av betydelse för bostadsförsörjningen.

Uppgifterna ska särskilt grundas på en analys av

1. den demografiska utvecklingen,
2. marknadsförutsättningarna, och
3. vilka bostadsbehov som inte tillgodoses på den lokala bostadsmarknaden.

Analysen ska genomföras med stöd av ett underlag som Boverket förser kommunen med. Kommunen får använda ytterligare underlag som behövs för analysen. Lag (2022:385).

Kommunernas verktyg för att motverka och förebygga hemlöshet

Här har vi samlat länkar till kommunala verktyg som kan användas i arbetet för att motverka och förebygga hemlöshet samt lokalt påverka möjligheterna för alla människor att kunna få och behålla en bostad. För den som vill fördjupa sig finns ytterligare information i Socialstyrelsens kunskapsguide⁴ och i Boverkets webbhandbok för den som ska ta fram riktlinjer för bostadsförsörjning⁵.

Kommunalt planmonopol

Strategisk markpolitik

Allmännyttiga bostadsföretag

Kommunal bostadsförmedling

Ekonomiskt stöd för enskilda

Sociala kontrakt

Hyresgarantier

Bostad först

Vräkningsförebyggande arbete

Budget- och skuldrådgivning

Främja alternativa sätt att bygga och bo

Samverkan med ideella organisationer – kompletterande stöd för personer i hemlöshet

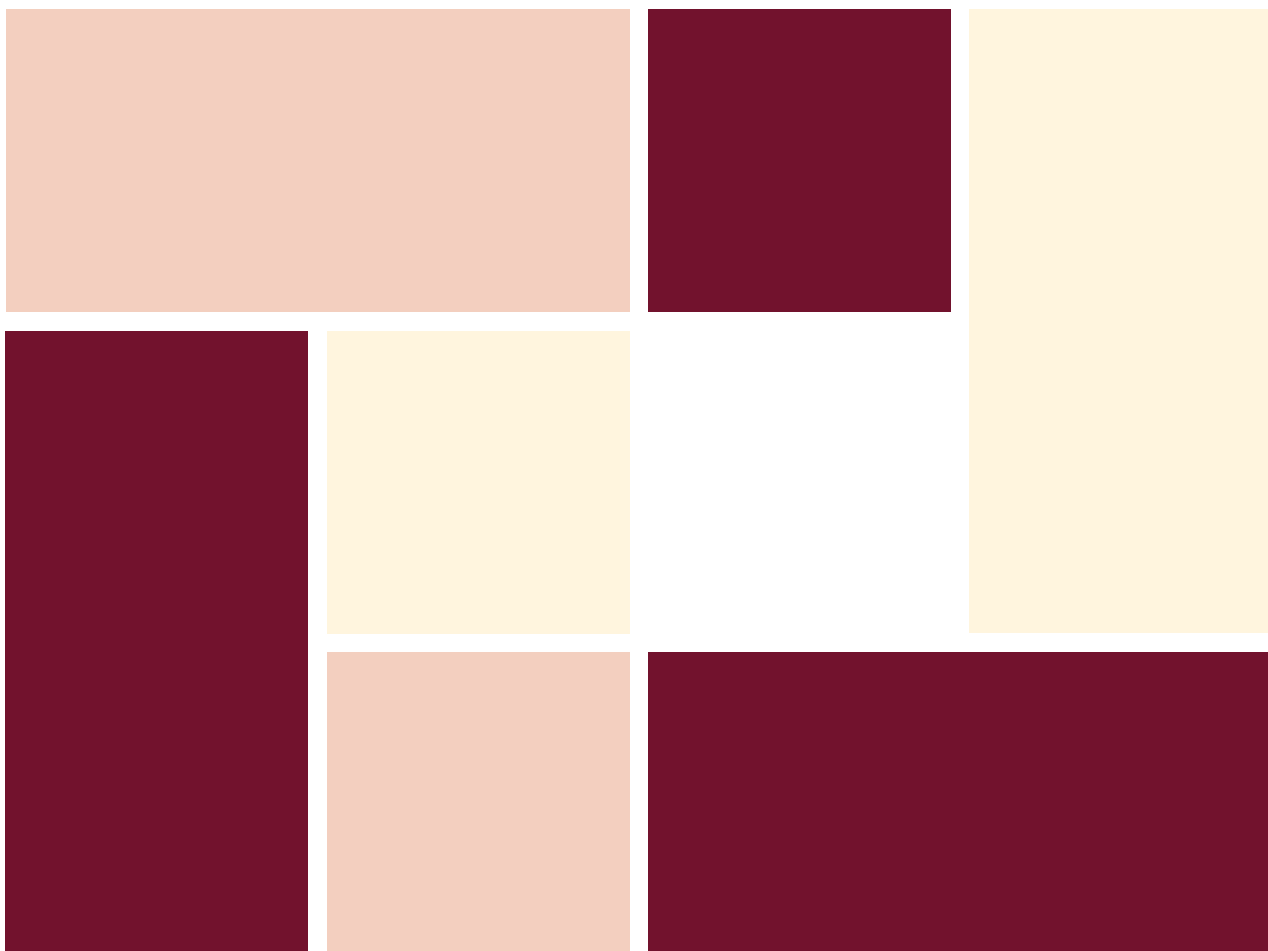
LÄNSSTYRELSENS ARBETE

Inom ramen för den nationella hemlöshetsstrategin 2022–2026 har länsstyrelserna ett uppdrag att stödja kommunerna i deras vräknings- och hemlöshetsförebyggande arbete.

Därutöver har länsstyrelsen flera uppdrag som relaterar till bostadsförsörjning, fysisk planering och social hållbarhet. På respektive länsstyrelses webbsida finns mer information, exempelvis de regionala analyserna av bostadsmarknaden och information om aktiviteter inom den nationella hemlöshetsstrategin.

⁴ [Hemlöshet - Kunskapsguiden](#)

⁵ [Kommunens verktyg - Planering för bostadsförsörjning - Boverket](#)

Länsstyrelserna

www.lansstyrelsen.se